

SU ŽALGIRIU – UŽ LIETUVĄ!

ŽALGIRIS

Lietuva neturi teisės išnykti

Kanadoje gimęs ir augęs emigrantų iš Lietuvos anūkas Dainius Kazimieras Valiūnas Šileika, kraujo balso pašauktas, prieš porą metų parvažiavo gyventi į Tėvynę, o prieš savaitę grįžo iš Lietuvos kariuomenės organizuojamų karybos mokymų, perėjęs bazinį kario savanorio įgūdžių kursą. Mat, reikalui esant, pasiryžęs ginklu ginti Lietuvą.

Rimvydas STANKEVIČIUS
„Respublikos“ žurnalistas

- Jei teisingai supratau, į Kanadą iš Lietuvos emigravote ne jūs ir net ne jūsų tėvai, o seneliai?

- Taip, Šiauliuose gyvenę mano tėvo tėvai iš Lietuvos pasitraukė karo metu, o mamoms mamoms tėvai, karą pergyvenę Europoje, į Kanadą laivu atplaukė jau pokaryje. Taip nutiko, kad visi jie apsigyveno Toronte, ten susipažino, sukūrė šeimą... Toronte gimė mano tėvai, o galiausiai, 1984 metų rugpjūčio 6-ąją, - ir aš. Ankstyvojoje vaikystėje keletą metų gyvenome Ispanijoje, tėvai sako, kad buvau neblogoi pramokęs kataloniškai, bet, deja, šios kalbos visai neatsimenu. Grįžome į Kanadą, lankiau paprastą mokyklą, augau lygiai taip, kaip ir bet kuris kanadietis vaikas...

- Na, gal ne visai lygiai taip, juk turbūt buvo ir lietuvių bendruomenės sambūrių, ir sekmadienio mokyklėlė?..

- Torontas Kanadoje, kaip ir Čikaga JAV, garsėja lietuvių bendruomenės gausa ir aktyvumu. Turime ten tris lietuviškas bažnyčias, Kanados lietuvių jaunimo sąjungą, lietuvišką skautų organizaciją, turime jaukų bariuką, gražiu lietuvišku pavadinimu „Lokys“, kur galima užsisakyti lietuviškų patiekalų... Savaitgaliais tėvai siūsdavo į šeštadieninę mokyklą, kur buvome mokomi lietuvių kalbos, gramatikos, Lietuvos istorijos, o kiekvieną ketvirtadienį vaikščiodavau mokyti tautinių lietuvių liaudies šokių...

Kadangi tiek mano šviesaus atminimo senelis, tiek mano tėvas - iškilūs jūrų skautai, tad, be abejo, gerokai paskautauti, pagyventi tautinėje, patriotiškai angažuotoje erdvėje teko ir man.

Lietuva mano senelių atsiminimuose išliko labai romantizuota ir idealizuota. Iš Tėvynės jie išvažiavo ne savo noru, visa savo esybė šventai tikėdami, kad Lietuva - gražiausia ir tobuliausia šalis pasaulyje. Gal šiandien tarp lietuvių ir nemandingas toks požiūris, bet būtent tokį mano tėvai ir seneliai perdavė man. Drauge su pasakojimais, su iš Tėvynės atsivežtomis ir čia, emigracijoje, apie Lietuvą sukurtomis dainomis... Nuo vaikystės lig šiolei ausyse man skamba senelio išmokyta daina: „Grįšim, grįšim, ten kur teka Nemunėlis ir Neris“...

Senelis taip ir numirė nesulaukęs Lietuvos Nepriklausomybės, tėvai paseno, bet aš ėmiau ir išpil-

džiau šioje dainoje skambėjusį pasižadėjimą.

- Ir vis dėlto koks buvo svarbiausias motyvas, parvedęs jus į protėvių žemę?

- Pagrindiniai trys filosofiniai klausimai, į kuriuos žmogus sau turi atsakyti: kuo aš tikiu, ką aš veikiu ir iš kur aš esu atsiradęs. Pirmieji du atsakymai visą žmogaus gyvenimą gali keisti, tačiau trečiojo neatsikratysi ir nepakeisi. Todėl kiekvienas žmogus, siekiantis save atrasti ir nuosekliai pažinti, šį pažinimo kelią turi pradėti net ne nuo savęs paties, o būtent nuo savųjų šaknų, nes jų neperpratęs niekada iki galo neįstengs suprasti ir savęs.

Lygiai taip ir su Tauta. Kai jus, mane ar į užsienį išvažiavusį kurį kitą mūsų tautietį stebi ir vertina kitų tautų atstovai, jie juk nesako: „Toks yra jis“, jie sako: „Tokie yra lietuviai.“ Todėl esu tvirtai įsitikinęs, kad tautiškas ugdo žmogų, padaro jį geresnį, nes įpareigoja mus stengtis ne tik už save, bet drauge už savąją šeimą, plačiąją giminę, bičiulių ratą, protėvius ir būsimąsias kartas.

- Matyt jūsų šeima, taip pat - šeštadieninės mokyklėlės mokytojai tokią atsakomybę tikrai jautė, jeigu jūs, už vandenyno augęs žmogus, štai taip gražiai kalbate lietuviškai.

Natūralu, kad manasis savęs pažinimo kelias atvedė mane į Lietuvą, kurios nepažinęs neįstengčiau suprasti, kodėl pats esu būtent toks, koks esu.

Dabartiniai Ukrainos įvykiai rodo, kad tiek savo genealoginį medį, tiek savo Tautos istoriją būtina gerai žinoti kiekvienam, nes visada atsiras norinčiųjų ją iškreipti, panaudoti savo naudai, o drauge ir tavimi manipuluoti.

Menu, tėvas kadaise išleisdamas mane į vaikų stovyklą Vermonte man taip bylojo: „Sūnau, tu nešioji ne tik savąjį vardą, bet taip pat ir manąją pavardę. Todėl žinok, kad gyvendamas toje stovykloje atstovausi ne tik sau, bet drauge ir visiems tiems gyviems ir mirusiems savo giminėms, kurių pavardę nešioji - tavieji žodžiai, poelgiai ir savybės tavo sutiktiesiems pasakos apie mus visus.“

- O kuris jūsų pamatytos Lietuvos bruožas labiausiai neatitiko tos senelių apdainuotos idealizuotos Lietuvos?

- Labiausiai nustebau patyręs, kad gausi nūdienos lietuvių dalis - nemyli Lietuvos, niekina tautybę, užuot didžiavęsi, - savąją kilmę vadiną visų nesėkmių priežastimi... O ir man atvažiavus, užuot apsidžiaugę, pasveikinę su sugrįžimu, daugelis sakė: „Durneli, grįžk greičiau į Kanadą ir dėkok likimui už tokią galimybę, nes čia tavęs laukia tik skurdas, melas ir neveltis.“

Skurdo, melo ir kitų bėdų esama kiekvienoje pasaulio valstybėje, tačiau paklaustas, kokia pati gražiausia pasaulio šalis, kadandietis atsakytų, kad Kanada, amerikietis - kad JAV, austr-

▶ Ketinančius emigruoti norėčiau įspėti: kad ir kur važiuotų, savąjį kraują, savąją prigimtį ir savąją tautybę jie visur neišvengiamai vešis su savimi

las - kad Australija, ir tik lietuvis tokios ieškotų tolybės, net nepagalvojęs žvilgtelėti į Lietuvą. Apmaudu...

Man Lietuva visuomet buvo milžinų, didvyrių šalis, todėl liūdna ir skaudu buvo patirti, kad kažkas nutrūko lietuvių Tautoje per tą okupacijoje pragyventą laiką, kažkas palaužė lietuvių tikėjimą savimi ir savosios Tėvynės ateitimi.

Tačiau nepasiduodu - mėginu savąjį požiūrį ir savąsias vertybes skleisti aplink tikėdamas, kad nacionalinis orumas ir Tautos pasitikėjimas savimi sugrįš, kad išaugs nauja Lietuvos vaikų karta, kaip atžalynas gaisravietėje, ir gyvuos per amžius Lietuva.

- O ką norėtumėte pasakyti tiems bendrataučiams, kurie šiandien ruošiasi ar svarsto emigruoti iš Lietuvos?

- Norėčiau juos įspėti ir patikinti: kad ir kur važiuotų, savąjį kraują, savąją prigimtį ir savąją tautybę jie visur neišvengiamai vešis su savimi. O prašalaidžio jaunėnis, atskirties pojūčio ir Tėvynės ilgesio jiems vis tiek nepavyks išvengti, nepaisant kur ir kaip jie įsikurtų.

Ir tegu neįsivaizduoja, kad savo išvažiavimu jie baudžia Lietuvą, nepateisinusią jų vilčių. Šypsodamas pasakyčiau jiems, kad išvažiavę savuosius šansus į gerovę ir laimingą gyvenimą jie perleidžia mums, pasiryžusiems čia likti, tuo tik padidindami mūsų galimybes.

Dar pasakyčiau, kad esama sričių, kuriose Lietuva laimi ir prieš Kanadą ir prieš daugelį pasaulio šalių. Pirmiausia - kasdieniniame

gyvenime čia dar tebėra svarbus žmogiškumo faktorius, o jis žmogaus saugumo ir laimės pojūčiui - nepaprastai svarbus. Štai kad ir dekretinės atostogos. Nei JAV, nei Kanadoje gimdyvės ir jaunos mamos jokių išskirtinių socialinių garantijų neturi. Ką jau kalbėti apie ligi nėštumo turėtos darbo vietos išsaugojimą...

Arba štai - susirgo mano sūnelis. Kanadoje medicinos darbuotojai būtų jį iš manęs paėmę ir paguldę į ligoninę vieną, palikę mane išgyventi ir spėlioti, kaip tam vaikelui tarp svetimų žmonių seksis. O čia, Lietuvoje, - manęs pirmiausiai paklausė: „Važiuosite su vaikiu drauge į ligoninę?“ Ir kai nustebęs paklausiau: „Nejaugi galima?“, man atsakė: „Ne tik galima, bet ir reikia - jis juk dar kūdikis, kaip galėtume jį atplėšti nuo tėvų?“. O dar kai sužinojau, jog tėvas darbovietėje čia įprastai išleidžiamas slaugymo atostogų, dėl vaikelio ligos - tiesiog abstuolbau.

- Esate jaunas tėtė, turite darbą, stengiatės prasikurti gyvenime... Kam jums prireikė tų kario mokymo kursų? Ketinate tapti Lietuvos kariu?

- Ketinu, jeigu prireiks, tapti Lietuvos gynėju. Lietuva mane priėmė, suteikė man pilietybę. Noriu parodyti jai savo ištikimybę ir dėkingumą. Man labai liūdna, kad jauni žmonės Lietuvoje šiandien įpratę kalbėti tik apie savąsias teises, nė neprisimindami, kad esama ir pareigų. Jaučiuosi skolingas Lietuvai taip, kaip savajai Tėvynai turėtų skolingas jaustis kiekvienas šio pasaulio žmogus. Juk kiek šalies didžiūnų stengėsi, kiek Lietuvos vyrų - karių, partizanų, knygnešių - žuvo, kad Lietuva išliktų, kad šiandien egzistuosime mes. Moti ranka į visą šimtmečiais dėl Lietuvos lietą kraują ir prakaitą man reikėtų visų tų žmonių išdavystę. Juk jų žygiai - tai imperatyvas mums: Lietuva neturi teisės išnykti.

- Labai panašiai kalbėjo Lietuvos vyrai pokaryje, išeidami kautis į miškus. Bet visi žinome, kaip baigėsi jų kova...

- O ką? Garbingai baigėsi. Svarsčiau ir apie tokį variantą. Juk jeigu ir vėl liksime vieni, jei, tarkim, NATO mums į pagalbą neatėis, ir vėl reikės tokių vyrų - sutinkančių žūti už Lietuvą, sutinkančių savo mirtimi pasakyti, kad nesame vergų Tauta, kad tikime, jog turime ką ginti.

- Žūti už Lietuvą? Ir šitai sako jaunas tėvas?

- Būtent. Juk sūnų auginu. Ant- raip kokį pavyzdį jam parodysiu? Na taip, žinau, nūdienos pasaulis linkęs kartoti: „Nebūk herojumi, nėra to, už ką verta aukoti gyvybę...“ Tačiau aš nenoriu, kad šitai mąstyto ir mano sūnus. Atvirkščiai, noriu pasakyti jam: „Būk herojumi - niekada nepasiduok.“ Nes kapituliuojama iš tiesų ne mūšyje - kapituliuojama savo sąmonėje ir širdyje, paprastai kur kas anksčiau, nei prasideda karas.

A.Švažas - Žemaitijos ambasadorius Dzūkijos žemei

Algimantas Švažas - tokia spalvinga asmenybė, kad žodžiais sunku nusakyti jo savitumą, išskirtinumą, sugebėjimus, charakterio bruožus. Jis - tikras žemaitis, dailininkas profesionalas, gražus, tvirtas barzdočius lietuvis pagonis, apsiavęs medinėmis klumpėmis, užsidėjęs šiaudinę skrybėlę. Labai taikliai pasakė menotyrininkė Aldona Dapkutė: „Kas matė dailininką, bendravo, niekada neužmirš su niekuo nesusipainiojamos imponantiškos išvaizdos, žemaitiško charakterio spalvingumo. Jis spinduliavo vidine laisve, kuri vedė per gyvenimą...“

Papilė - Vilnius - tarp girių pasiklydęs mažas Pauosupės kaime - tai A.Švažo gyvenimo geografija. Nors Papilėje praleista tik dvylika vaikystės metų, visų pirma A.Švažas visą gyvenimą liko Žemaitijos sūnumi.

Vilnius - jo jaunystė, kur baigta gimnazija, studijų metai, čia sukurta šeima. Prieš studijas Algimantas 1952-1959 m. - „Lietuvos“ ansamblio šokėjas, šokęs „Lenciūgėlių“, „Gaidžių“, o „Lezinką“ atlikęs kaip tikras gruzinas. 1960 m. įstojo į Dailės institutą ir gilinosi į grafikos žanro paslaptis. Dar studijuodamas pradėjo dirbti dailininku „Literatūroje ir mene“, vėliau jis - Lietuvos menininkų rūmų Dailės skyriaus vadovas, kur atsiskleidė jo organizaciniai sugebėjimai, veržli, ieškojimų kupina prigimtis. Surengta daugiau kaip 300 lietuvių ir užsienio dailininkų parodų, o kiek susitikimų su dailininkais, aptarimų, paminėjimų, pasikalbėjimų! Prasižėjęs Sąjūdžiui, buvo vienas iš organizatorių rengiant Pasaulio žemaičių dailės parodas. Po trečiosios parodos tapo ir jos laureatu.

A.Švažas išryškėjo kaip įvairiapusiškas menininkas, apipavidalindavęs respublikines dainų šventes, iliustravęs kelias dešimtis knygų, buvęs bene septynių kino filmų dailininkas.

Nors ilgą laiką gyveno sostinėje, atviram, tiesiam menininkui, matyt, tapo atgrasus biurokratizmas, apsimetinėjimas, pataikavimas ir kitos gyvenimo būdo vinygrybės. Jis gimė pagoniu, kuriam gamta su kalnais kalneliais, mišku, ažuolais, ugnimi, upių gelme visada buvo jo tikrieji dvasios namai. Taip jis atrado Dzūkiją - iš pradžių Zervynas, o vėliau - Pauosupė, kuri tapo paskutine jo gyvenimo stotele.

Pauosupėje 1985 m. kartu su žmona ir dviem sūnumis pradėjo statyti namą poeto Anzelmo Matučio Drevės kaimynystėje. Tiesa, su poetu jam čia susitikti neteko, nes A.Matutis jau sirgo ir netrukus iškeliavo į Amžinybę.

Nuo namo vedė takelis žemyn, kur ošė didelis Perkūno apskaldytas ažuolas, po kuriuo sėdėdamas klausėsi Uosupio čiurlenimo, grožėjosi puikiaja Ūla. Čia kūrėdavosi aukuras, čia jis turėjo sostą, kuriame sėdėdamas bendraudavo su savo dievais. Čia spontaniškai gimdavo eilėraščių posmai, nuskambėdavo jo mėgstamiausia daina „Oi, kareivi, kareivėli, kur nakvosi šią naktelę?“, ir dainos aidas nuplaukdavo toli už Pauosupės... Tokio galingo jo balso galėdavo pavydėti net ir operos solistai.

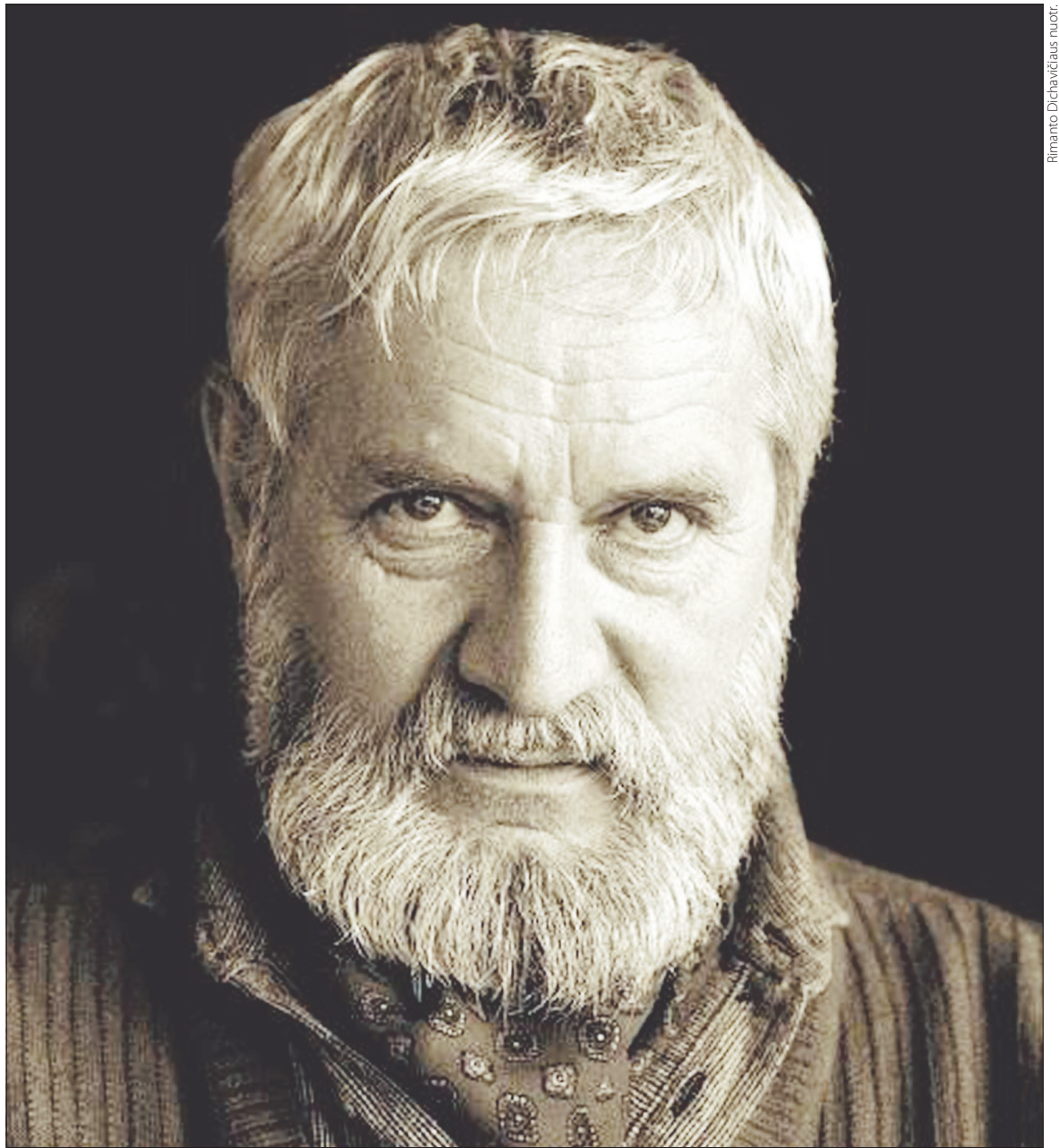
Jo sodyboje visada buvo laukiami bičiuliai, kuriems su užsidegimu pasakodavo apie savo sumanymus, naujus darbus arba tiesiog apie įdomius įvykius, nutikimus. O kieme ant stiebo plevėsuodavo Žemaitijos vėliava. Ne veltui bičiuliai jį vadindavo Žemaitijos ambasadoriumi Dzūkijos kraštui.

Išradingumo, sumanumo Algimantui niekada netrūko. Pastatęs namą, sutvarkė svirną, kuriame įsteigė dirbtuvę (tikroji dirbtuvė liko Vilniuje), ir čia vieną vasarą įkūrė Pauosupės dailės akademiją kaime atostogaujantiems vaikams. Vaikai mokėsi piešti gamtoje, gavo pirmąsias žinias apie grafiką. Baigiantis vasarai, buvo suorganizuota vaikų darbų paroda, kurią aplankė jų tėvai ir seneliai.

Originalumu Algimantas buvo neaplenkiamas. Pavasarį prie Anzelmo Matučio Drevės vyksta „Poezijos pavasarėliai“. Vieną pavasarį, gegužės mėnesį, visus nustebino vaizdas Švažų kieme. Kaip visada, kabo Žemaitijos vėliava, o šalia ant obelaitės raudonuoja obuoliai. Gegužė, šakutės plikos, be lapų, o obuolių pilna. Pasirodo, Algis sumanė visus nustebinti - atsikėlė vos prašvitus ir prikabinėjo ant obelės šakelių apie keturis kilogramus obuolių. Savo sumanymą slėpė net nuo žmonos Gražinos. Visi, atvykę į šventę, buvo sužavėti Algimanto išradingumu.

A.Švažas buvo tikras Lietuvos patriotas, garsinęs gimtinę šokdamas „Lietuvos“ ansamblyje, lankydamasis svečiose šalyse. Lietuviška trispalvė ir Žemaitijos vėliava jam buvo šventi dalykai. Ne kartą jis lankėsi Paryžiuje, kur bendravo su V.Kasiuliu, A.Mončiu ir kitais intelligentais, menininkais. Įsiminė vienas Algio pasakojimas. Aplankė Paryžiaus Dievo Motinos katedrą („Notre Dame de Paris“), ten uždegė žvakutę už Lietuvą, ir kaip nustebė, kai vienuolė lietuviškai ištarė: „Ačiū, pone.“

Vis dėlto ryškiausiai atsiskleidė A.Švažas kaip menininkas, grafikos lakštų kūrėjas. Pradėjęs nuo estampų, graviūrų, jis savo šėlstantį temperamentą išplėtojo į didelės apimties ciklus. Jį visada domino senovės baltų tikėjimas, protėvių garbinti dievai ir deivės, todėl

Rimantas Dichavičius nuotr.

Algimantas Švažas išryškėjo kaip įvairiapusiškas menininkas, apipavidalindavęs respublikines dainų šventes, iliustravęs kelias dešimtis knygų, buvęs bene septynių kino filmų dailininkas

jis sekė Marijos Gimbutienės raštus apie senąją lietuvių mitologiją, studijavo Algirdo Juliaus Greimo, Norberto Vėliaus tyrinėjimus.

Kai M.Gimbutienė lankėsi Lietuvoje, jie susitiko Algimanto dirbtuvėje Vilniuje, kur dailininkas parodė savo įamžintus grafikos darbuose deivių paveikslus. Tyrinėtoja pradėjo vardinti dar kone dešimtį nepavaizduotų deivių. Kol M.Gimbutienė porą savaitių keliavo po Lietuvą, Algimantas intensyviai dirbo ir, jai vėl užsukus į dirbtuvę, parodė naujai sukurtus darbus. Tada ji tarstelėjo: „Nebūtų žemaitis, visų iš karto neparodė...“ Šis faktas iliustruoja, su koku užsidegimu dailininkas, pagautas įkvėpimo, dirbdavo.

Taip gimė „Deivių sutartinė“ (20 lakštų), papildžiusi jo didelių ciklus, kaip antai: „Mediniai stebuklai“, „Dzūkų dainos apie Vilnių“, graviūros J.Marcinkevičiaus trilogijai „Mindaugas“, „Mažvy-

das“, „Katedra“, „Žemaičių užgavėnės“ ir daugelis kitų.

A.Švažo kūriniai - tarsi paminklas Lietuvos praeičiai, jos istorijai, mitologijai su tik jam būdinga simbolika, grafikos technika.

Sunku suskaičiuoti, kiek savo parodų surengė menininkas. Jo darbai puikavosi daugelyje salių Lietuvoje ir už jos ribų. Įsimintinos jo paskutinės parodos: 2002 m. Merkinėje, jubiliejinės, skirtos jo 70-mečiui 2003 m.: kovo 4 d. - Lietuvos nacionaliniame muziejuje, rugpjūčio 30 d. - Varėnoje, rugsėjo 14 d. - Lietuvos dailės muziejuje.

Didžiavosi Algimantas ir įsirengęs Pauosupėje savo galeriją, tačiau ja, deja, neilgai galėjo džiaugtis. Čia lankytojų knyga mediniais lapais, čia antrame aukšte įdomiausi jo darbai iš gamtinės medžiagos, atskleidžiantys jo nenutrūkstamą ryšį su gamta, praturtinantys jo kaip gilaus menininko filosofiją.

Užgeso A.Švažas 2003 m. rug-

sėjo 27 d. taip staiga, vos spėjęs rugsėjo 14 d. atšvęsti 70 metų jubiliejų. Sunku buvo patikėti, kad į Menininkų kalnelį Antakalnio kapinėse lydime tą nenustygstantį, visada veržlų, optimistiškai nusiteikusį žemaitį, didelį menininką ir įdomų žmogų, šiltą bičiulį. Ir išlydėtas jis buvo ne tik su katalikų kunigu, bet ir su Romuvos giesmėmis, kanklėmis, aukuro pelenais - taip, kaip jis būtų norėjęs.

A.Švažas paliko didelį turtą - savo kūrybą. Jo darbus turi Lietuvos dailės muziejus, Sorbonos, Stokholmo universitetai, jo grafika žinoma JAV, Italijoje, Vokietijoje, Čekijoje, Lenkijoje...

Gražiausias paminklas kūrėjui - albumas „Algimantas Švažas“, kurio iniciatorė - geroji Algimanto deivė, jo žmona Gražina, taip pat menininkė, keramikė, sugebėjusi visada sutramdyti besiveržiantį vulkaną, švelnumo, gerumo, tolerancijos, santūrumo, tikrojo moteriškumo išsikūnijimas. Kokį milžinišką darbą ji atliko, surinkusi jo bendramokslų, dailininkų, menotyrininkų, kaimynų, bičiulių atsiminimus. Leidinį parengė ir apipavidalino Rimantas Dichavičius.

O Pauosupėje vis ošia plačiašakis ažuolas, Uosupis skuba į Ūlą, skardena gražuolė Ūla...

Birutė ir Vincentas ŠVAGŽDŽIAI